

11. BÖLÜM

BAYBURTLU CELÂÎ VE HİCRÂNÎ'DE “SIR” KAVRAMI: TASAVVUFÎ BİR TAHLİL DENEMESİ

Ahmet Özkan¹

GİRİŞ

Bu çalışmada Bayburtlu halk şairlerinden Celalî ve Hicranî'nin şiirlerinde sıkça kullandıkları “sır” kavramı tahlil edilecektir. Şiirlere geçmeden önce sır kavramına Sûfîlerin verdikleri anlamlara göz atmak gerekir. “Sır” sûfî müelliflerin sıkça kullandığı terimlerden biridir. Bazı mutasavvıflara göre “sır” nefsin idrakinin hissetmediği, Hakk'ın gizleyip bizzat yönettiği şeydir.² Mana itibarıyla mevcut olan var yok arası kapalıdır. Bu çerçevede sır kelimesi iki şekilde anlam bulmaktadır. Birincisi yalnızca Allah tarafından veya seçtiği insanlar tarafından bilinen özel bilgi, diğeri ise ruhun bir idrak mertebesidir.³

Sûfî müelliflerden Kuşeyrî (ö. 1074) “sır” kelimesini “manevî cevher, latife” anlamında da kullanmaktadır. Nefis ve ruh insan bedeninin kalıbına tevdi edilmiş, iyilik ve kötülüğün merkezi durumundaki latifeler ve manevî cevherlerdir.⁴ Aynı zamanda Kuşeyrî yüksek bilgi ve tecrübe içeren bilgileri daha iyi anlatabilmek ve ehil olmayan veya muhalif olan kişilerden saklamak için sûfîlerin kendi aralarında bazı terimler geliştirdiklerini söyler. Sûfîlerin kendi aralarında geliştirmiş oldukları bu sembolik dil de sır kapsamında değerlendirilir.⁵

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, aozkan@bayburt.edu.tr ORCID: 0000-0001-8450-9207

² Ebû Nasr Serrâc Tûsî, *el-Lûma'*, haz. Hasan Kamil Yılmaz, (İstanbul: Erkam Yayınları, 2016), 267.

³ Necdet Tosun, “Sır”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009) 37/ 115.

⁴ Abdülkerim Kuşeyrî, *Kuşeyrî Risalesi*, haz. Süleyman Uludağ (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012), 181.

⁵ Necdet Tosun, “Sır”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009) 37/ 115.

Sûfiler kendi meşreplerine göre belirledikleri çeşitli yöntemlerle tasavvufi hayatı insanlara anlatmışlardır. Bu yöntemlerden biri de şiirdir. Sûfi şairler şiiri mesajlarını aktarmanın bir yolu olarak görmüşlerdir. Bu sebeple Sûfi şairlerin şiirlerinde tasavvufi fikirler ön plana çıkar. Aynı zamanda söz söyleme sanatı olan şiirde anlatılmak istenen mana çeşitli semboller vasıtasıyla aktarılır. Bu aktarımda bazen manayı gizlemek hedeflenirken bazen de manayı açmak gayedir.

Bu çalışmamızda ele aldığımız Bayburtlu mutasavvıf şairlerden Celalî ve Hicranî'nin şiirlerinde de tasavvufi mesajlar yoğunudur. "Sır" düşüncesi de bu mesajlardan biridir. Tasavvuf tarihi boyunca birçok mutasavvıf tarafından farklı anlamlar yüklenen bu kavram, şairlerimiz Celalî ve Hicranî'de sembolik öğelerle ifade edilmiştir. Onlar, daha çok ayet ve hadislerde geçen kelimeleri şifreli hale getirerek manayı saklamışlardır. Fakat bu saklama ehil olmayanlar içindir. Ehil olan kişiler zaten bu kelimelerin ne anlama geldiğini bilirler. Örneğin "Kâf u nûn sırrı" Allah'ın "kün" emri yani yaratılış sırrıdır. Bakara Suresi'nde geçen ve Türkçeye "ol" (der ve hemen oluverir) şeklinde tercüme edebileceğimiz كُن ifadesinin harfleri olan kef ve nun harfleri sembol olarak kullanılmış ve yaratılış sembolize etmiştir. Elbette bu sırra muttali olmak kelime bilgisini değil idrak gücünü gerektirir. Çünkü bilmek aslında idrak etmektir.

Şairlerimize göre sır Hakk'ın hediyesidir. Allah dilemedikçe sırra muttali olunmaz. Allah ile kulu arasında meydana gelen muhabbet de sırdır. Böyle bir sır ifşa edilmez. Sevgiliden başkasına söylenmeyen sevgi nasıl büyüyorsa ifşa edilmeyen aşk-ı ilâhî de büyür.

KAYNAKÇA

- Âlûsî, Şihabuddin Mahmud b. Abdillâh, *Ruhu'l-meânî*. Thk: Ali Abdülbari. Beyrut: Darul'l-kütü'l-ilmiye, 1415.
- Bilgiseven, Âmiran Kurtkan. "Önemi, Tarifi, Konusu ve Özellikleri ile İlm- Ledün". *Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 12/4 (1997): 9-52.
- Çakmaklıoğlu, M. Mustafa. "Tasavvufun Sembolik Dili". *Tasavvuf El Kitabı*. Ed. Kadir Özköse. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Demirci, Mehmet. "Hakikat-i Muhammediyye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 15/179. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Gazzalî, Muhammed. *İyhâu 'Ulûmî'd-Dîn* Trc. Ahmet Serdaroğlu. İstanbul: Bedir Yayınevi, 1989.
- Gölpınarlı, Abdülbaki. *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*. İstanbul: İnkılap ve Aka Kitabevleri, 1977.

- Güleç, Hamdi. *Bayburtlu Ünlü Halk Şairleri, Aşık Celali*. Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları, 2020.
- Güleç, Hamdi. *Bayburtlu Ünlü Halk Şairleri, Âşık Hicranî*. Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları, 2020.
- İstanbulî, İsmail Hakkı b. Mustafa, *Ruhu'l-beyan* (Beyrut: Daru'l-fıkır, ty) 7/345.
- Kam, Ferit. *Vahdet-i Vücûd*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1994.
- Kayaoglu, Tacettin - Kırtan, Mahmut. *Bayburtlu Hicranî*. İstanbul: Fide Yayınları, 2006.
- Kelabazi, , *et-Taarrûf*, haz. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2013.
- Kılıç, Sadık. *Kur'an Sembolizmi*. Ankara: Kılıç Yayınları, 1991.
- Kuşeyrî, Abdülkerim. *Kuşeyrî Risalesi*. Haz. Süleyman Uludağ. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012.
- Kuşeyrî, Abdülkerim b. Hevazin b. Abdülmelik *Letaifu'l-işarât*, Thk: İbrahim el-Besyûni Mısır: el-Heyetü'l-Mısıriyye, 3.Baskı, ty.
- Maden, Şükrü. "Osmanlı 17. Yüzyılında Sûfî Müfessir Abdülhay Celvetî ve Fetih Süresi Tefsiri, *Sahn-ı Semândan Dârülfünûna Osmanlı'da İlim ve Fikir Dünyası Sempozyumu, Bildiriler* İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Yayınları, 2017, 207-240.
- Ozak, Muzaffer. *Aşk Yolu Vuslat Tariki*. İstanbul: Kalem Yayınları, ty.
- Ögke, Ahmet. "Tasavvuf Düşüncesinde "Sır" Kavramı ve Marmaravî'nin "Keşfü'l-Esrâr" İsimli Risâlesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3, (2000): 225-262.
- Öztürk, Yaşar Nuri. *Hallâc-ı Mansur ve Eseri Kitâbü't-Tavâsin*. İstanbul: Fatih Yayınevi, 1976.
- Sırma, İhsan Süreyya. "İkbal'in Düşüncesinde" Lâ" ve "İllâ"nın Analizi, *Uluslararası Muhammed İkbal Sempozyumu Bildirileri*". İstanbul: 1995.
- Tatcı, Mustafa - Kurnaz, Cemal. *Bayburtlu Celali'nin Şiir Dünyası*. Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları, 2018.
- Tosun, Necdet "Sır" , *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 37/115. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Tûsî, Ebû Nasr Serrâc. *el-Lûma'*. Haz. Hasan Kamil Yılmaz. İstanbul: Erkam Yayınları, 2016.
- Yazoğlu, Ruhattin – İmamoğlu, Tuncay. "Mevlana Düşüncesinde Bir Ölümsüzlük Tecrübesi Olarak İradî ve Doğal Ölüm. A. Ü. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 34 (2017): 9-19.